

→ Dante Alighieri

Isteni színjáték

Pokol

XXII. ÉNEK (A Pokol Nyolcadik Körében) A közpénzek sikkasztói

Ördögi kíséret

Láttam én már lovas hadsereget, 1
 hogy tábort bont és támadásra indul,
 vagy szemlét tart, vagy éppen menekül;
 láttam, ahogy az előrs betört 4
 a földetekre, arezzóiak;
 láttam portyát, párbajt, lovagi tornát,
 kürt szavával vagy csengőkkel kísérvé, 7
 dobszóval, várból adott füstjelekkel,
 ismert és sosem látott módokon —
 de még ily különös fúvós zenére 10
 nem láttam elindulni katonákat,
 se messzi útra kifutni hajót!
 Mentünk a tíz ördöggel: mondhatom, 13
 vad társaság! De hát: templomba szenttel,
 kocsmába részegessel megy az ember...
 Közben azért a szurkot is figyeltem, 16
 hogy kiismerjem ezt a rovatot,
 meg hogy kiket forralnak odalent.
 Ahogy a delfinek szokták jelezni 19
 ívbe hajlított háttal a hajósnak,
 hogy bárkáját biztonságba vigye,
 úgy itt, hogy kínjait enyhítse kissé, 22
 egy-egy bűnös a hátát kiemelte,
 majd villámgyorsan újra elmerült.
 S ahogy a vizesárok partja mentén 25
 ülnek a békák, orrukat kitarthatják,
 de lábuk nem látszik, se nagy hasuk,
 úgy ültek szanaszét a bűnösök; 28
 ám amint Csavarszór közeledett,
 már bújtak is a fortyogásba vissza.

A navarrai sikkasztó

Láttam (még most is beleborzadok), 31
 hogy elkésett az egyik — mint mikor
 egy béka nem ugrik a többivel.
 Reszelvény, aki pont mellette volt, 34
 szurkos hajába akasztva a kampót
 kiemelte, s az lógott, mint a vidra.
 (Már tudtam mindegyik ördög nevét, 37
 mert megfigyeltem a sorakozónál,
 meg később, ahogy egymást hívogatták.)
 „Te, Dögrovás, várd be a karmodat 40
 mélyen a hátába! Nyúzd le a bőrét!”
 — kiáltották együtt az átkozottak.
 Így szóltam: „Mester, kérlek, ha lehet, 43
 tudd meg nekem, ki ez a nyomorult,
 aki a kínzók kezébe került.”

5. Arezzóiak: a campaldinói csatában (1289) a firenzei guelfek győztek az arezzói ghibellinek fölött. A 24 éves Dante is ott harcolt.

10. Furcsa zene: a szakaszvezető „trombitálása” az előző ének végén.

16. Szurok: az 5. szennyrovat. Dantéék az 5. és 6. rovat közötti gáton mennek.

19. Elterjedt nézet volt, hogy a delfinek vihar közeledtekor a hajó körül ugrálnak, így figyelmeztetik a hajósokat.

36. Dante számára ismerős kép lehetett a vízből kifogott vidra, melynek fekete bundájáról csöpög a víz s közben vadul kapálódzik.

38. Sorakozó: lásd *Pok.*, XXI, 118.

42. Átkozottak: az ördögcsapat tagjai.

Vezetőm odament egész közel	46
s megkérdezte, hová való. Az így szólt:	
„Navarra királyságában születtem.	
Anyám szolgának adott be egy úrhoz,	49
mert nemes apám túl nagylábon élt,	
elpusztította vagyonát s magát is.	
Aztán a jó Tibalt királyhoz álltam,	52
s az udvarnál kezdtem sikkasztani:	
most ilyen forrón rovom le az árát.”	
Erre föl Rútagyar, kinek a száján	55
kétoldalt egy-egy vadkanfoga volt,	
be is mutatta, hogy tép húst vele.	
Kandúrok közé került az egér...!	58
Ám Csavarször magához szorította,	
„Amíg így tartom — mondta —, várjatok!”	
Majd Mesteremhez fordult: „Csak nyugodtan	61
kérdézzed tőle, ami érdekel,	
még mielőtt ezek ízekre tépik!”	
Vezetőm folytatta: „Ismersz-e itt,	64
a bűnözők között olaszokat,	
a szurok alatt?” „Az imént — felelte —	
váltam el egytől, az odavalósi.	67
Bár lennék lent vele, jól eltakarva,	
nem kéne félnem karmoktól, szigonytól...!”	
„Eleget vártunk!” — bögte Torzapád,	70
a kampójával elkapta a karját	
s kitépett belőle egy cafatot.	
Most Gyíkszemölcs a lábait akarta	73
megfogni lent, de szakaszvezetőjük	
megpördült hirtelen, s rosszállva nézett.	
Gomita barát ügyei	
Mikor aztán egy kicsit lenyugodtak,	76
s ő nézegette az új sebhelyét,	
vezetőm gyorsan kérdezte tovább:	
„Szóval ki az, akitől bánatodra	79
(mint mondod) elváltál s a partra jöttél?”	
„Gomita barát, Gallura megyéből	
— mondta —, a becstelenség bajnoka.	82
Őrizte ura ellenségeit,	
de úgy, hogy végül mind hálás neki.	
Pénzt fogadott el, s elengedte őket	85
szép csöndben (így meséli); mindenütt	
tökélyre vitte a korrupciót.	
Együtt van Michel Zanche urasággal,	88
Logudoróból; be nem áll a szájuk,	
folyton Szardíniáról értekeznek.	
Jaj, nézzétek, az ott hogy vicsorog...!	91
Mondanék többet is, de félek ám,	
hogy ótvaros irhámát megkaparja.”	

48. Navarra: középkori királyság a spanyol–francia határvidéken. — A kutatók szerint egy Ciampòlo [csampólo] (= Jean-Paul) nevű franciáról van szó, akiről mást nem tudunk.
52. II. Tibalt (Tebaldo, Thibault): Navarra királya (uralk. 1253–1270).
75. Csavarször még mindig magához szorítva tartja Ciampólót.
81. Gomita: állami szerepet vállalt szerzetes (azaz „barát”), a szardíniai Gallura megye kancellárja. A kormányzó, Nino Visconti (hivatalban 1275–1296) bizalmát kihasználta s pénzért szabadon engedett elítélteket. Amikor a kormányzó ezt megtudta, felakasztatta Gomitát. (Visconti személyes barátja volt Danténak.)
88. Michel Zanche egy másik szardíniai megye, Logudoro kormányzója volt. Nem tudjuk pontosan, mi volt a rovásán. 1275-ben a saját veje, Branca Doria ölte meg (aki ezért a Kilencedik Körben bünhődik, lásd *Pók*, XXXIII,137).

Az őrmester ránézett Börbögölyre,	94
aki már gyilkos szemeket meresztett.	
„Tűnj innen — mondta —, ronda vészmadár!”	
Ciampòlo ravasz trükkje	
„Ha toszkánokat vagy lombardokat	97
akartok látni, hívhatok ilyet —	
beszélt tovább a rettegő alak —,	
de menjenek hátrébb a Rondakarmok,	100
hogy ne tartsunk az újabb bosszújuktól.	
Én (el se mozdulok!) egyszál magam	
elétek hozok akár hetet is	103
egy füttyentéssel: így szoktuk jelezni,	
ha kibújtunk s tiszta a levegő.”	
Vérkopó erre orrát fölemelte,	106
majd fejcsóválva így szólt: „A gazember!	
A terve az, hogy közben visszaugrik!”	
Mire ez, számos ravasz csel tudója,	109
így felelt: „Bizony, gazember vagyok,	
hogy társaimat bajba keverem!”	
Lebernyeg — meg se várva, hogy a többi	112
mit szól ehhez — azt mondta: „Ha beugrasz,	
ne hidd, hogy futva jövök majd utánad:	
suhanni fogok a szurok fölött!	115
Hát lépjünk hátra, takarjon a gát,	
s várjuk: túljársz-e mindnyájunk eszén?”	
Halld, Olvasó: egy új sport született!	118
Mind elfordultak a sziklák felé,	
elsőnek pont az, aki ellenezte.	
A navarrai meg csak erre várt:	121
lábát letette, elrugaskodott,	
és ugrott, ki az őrmester kezéből!	
A pórul járt verekedők	
Mind szégyellték, hogy kijátszotta őket,	124
de főleg az, aki a bajt okozta.	
Utána lódult s azt harsogta: „Mégvagy!”,	
de hiába, mert lassabb volt a szárnya	127
a rettegőnél. Az már lemerült,	
s ő kénytelen volt újra fölropülni,	
pont úgy, mint amikor a vadkacsa	130
a sólyom elől lebukik, amaz meg	
fölszárnnyal ismét, mérgesen csalogva.	
A tréfán feldühödött Gennydorong	133
utána szállt, remélve, hogy a bűnös	
elmenekül, s ő társával civódhat.	
Amint a sikkasztó eltűnt előlük,	136
ő karmait a pajtásába vágta	
s az árok fölött összegabalyodtak;	
de amaz is jó vadászheja volt:	139
úgy megragadta őt, hogy mind a ketten	
belezuhanak a fővő mocsárba.	

119. Az ördögök hátat fordítanak a szurokároknak és a sziklák takarásába húzódnak.
120. Aki ellenezte: Vérkopó (lásd 107. sor).
125. Aki okozta: Lebernyeg (lásd 112, 139. sor).
127–128. Értsd: lassabb volt Lebernyeg repülése, mint a rettegő Ciampòlo menekülése.

A forróságtól szétváltak azonnal, de kivergődni nem tudtak sehogy, mert szárnyukat belepte a ragacs.	142
Csavarszőr, aki megsajnálta őket, négy másik ördögöt röpülve küldött szerszámokkal a túlpartra, s azonnal itt is, ott is próbáltak nyújtani	145
egy-egy szigonyt a bennragadt fiúknak, akik már közben ropogósra sültek.	148
Otthagytuk őket, hadd küszködjenek.	151

XXIII. ÉNEK (A Pokol Nyolcadik Körében) A képmutatók

Némán, kíséret nélkül, egymagunk mentünk tovább, ő elől, én mögötte, ahogy a ferencesek gyalognak.	1
Közben az iménti csetepatéről eszembe jutott Æsopus meséje, a béka s az egér története:	4
a két eset közt épp úgy nincs különbség, mint „ma” és „máma” közt, ha kezdetet és véget biztos ésszel összevetsz.	7
S ahogy egy gondolatból jön a másik, úgy ebből is egy újabb született, s előző félelmem kettőzve rám tört.	10
Így gondolkodtam: ezek most miattunk póruul jártak nagyon, s fájdalmukat a szegyen alighanem csak fokozza;	13
ha gonoszágukhoz harag vegyül, utánunk fognak rohanni, vadabbul, mint nyúlra támadó vadászkutyá.	16
A félelemtől máris égnek állt minden szőrszálam; hátra-hátranéztem, s így szóltam: „Mester, bújtsd el hamar mindkettőnket, mert rettegek nagyon a Rondakarmoktól, hogy utolérnek! Szerintem itt vannak! Már hallok őket!”	19
„Ha foncsoros tükör lennék — felelte —, külsődöt nem fognám fel hamarabb, mint most a belső állapotodat.	22
	25

3. A ferences szerzetesek (*frati minori* „kistestvérek”, „barátok”) libasorban közlekedtek.

5. Æsopus (Aisópos): görög szerző, aki a hagyomány szerint a Kr. e. VI. században élt. Állatokról szóló tanmeséket írt. A mesegyűjtemény a középkorban is jól ismert volt.

6. A mesében az egér megkéri a békát: vigye át a folyón. A béka hajlandó, s egymáshoz köti a lábukat, hogy az egér el ne vesszen, de a folyó közepén lemerül, hogy az egér megfulladjon. Csakhogy egy héja meglátja az egeret, kiragadja a vízből, ám így a békát is elviszi s mindkettőt megeszi. (Más verzió szerint az egér megmenekül.)

7–9. Nem egyértelmű, hogyan vonatkozik a mese az iménti eseményekre: talán Gennydorong felel meg a békának (aki segítséget színlel) és Lebernyeg az egérnek? A héja szerepét a szurok tölti be?

25. Foncsor: a tükörüveg hátára kent fémvegyület (ma ezüst, Dante idejében ólom). A tükör „felfogja” az előtte álló ember képét, ahogy elmém — mondja Vergilius — felfogja a te tudatállapotodat.

Gondolatod már társult az enyémmel, alakja és iránya ugyanaz, így a kettőből egy döntést csináltam: ha jobb felől enyhébben lejt a partfal, s ott leszállhatunk a másik rovatba, megússzuk a várható üldözést.”	28
	31

Menekülés az ördögök elől

Még be sem fejezte a mondatot, már láttam: kitért szárnnyal közelednek, nyomunkban vannak, hogy elfogjanak.	34
A vezetőm tüstént megragadott, mint anya, aki furcsa zajra ébred, látja maga körül: lángol a ház, fölkapja gyermekét s úgy menekül, csak övele törődve, nem magával, úgy fut, ahogy van, még inget se vesz.	37
A kemény szikla felső pereméről háton lecsúszott a lejtős kövön a következő szennyrovat felé.	40
Nem zúdult víz még gyorsabban soha csatornáján a malom kerekéhez, mielőtt éppen a lapáthoz ér, mint mesterem azon a partfalon; közben a mellén vitt engem szorítva mint kisfiát, és nem mint útítársát.	43
Amint lábát az árok fenekére letette, megjelentek odafönn a gáton, de nem kellett félni tőlük;	46
a Gondviselés úgy rendezte el, hogy ők őrizték az ötödik árkot, de onnan kilépní ne bírjanak.	49
	52
	55

A 6. szennyrovat

Az árokban festett népet találtunk, kik roppant lassan járták körüket, sírva. Fáradtak voltak és letörtek.	58
Köpeny volt rajtuk, fejükön a csuklya szemükbe lógott, pont olyan szabású, mint Clunyben a szerzeteseké.	61
Kívül vakító aranyszínű mind, de belül vastag ólom, oly nehéz, hogy Frigyes császáré csak szalmaszál.	64
Ó, mindörökre terhes köpönyeg!... Mi is elindultunk balkéz felé együtt velük, és hallgattuk a jajszót;	67
ám ők a roppant súlytól elcsigázva oly lassan mentek, hogy új társaságba kerültünk minden lépésünk során.	70
Ezért így szóltam: „Kérlek, Mesterem, keress olyat, akinek tetteit vagy nevét ismerem! Nézz jól körül!”	73

32. Másik rovat: a 6. szennyrovat. Még mindig az 5. és 6. közötti gáton mennek. 46–48. A szárazföldi vízimalomhoz fönről, vékony csatornán vezetik a vizet, mely nagy sebességgel rázúdul a lapátkerékre.

58. Festett: ez talán az aranyszínű köpenyükre vonatkozik; de egyesek szerint az arcuk volt kifestve, mivel az arcfestés felfogható a képmutatás eszközeként.

63. Cluny [klüni]: híres bencés apátság Burgundiában (ma Franciaország), melynek tagjai elegáns, jól szabott öltözékben jártak.

66. II. Frigyes császár (†1250) a szóbeszéd szerint a felségárulókra ólomköpenyt adatott s a tűzbe állította őket, hogy rájuk süljön a köpeny.

71–72. Értsd: minden lépésnél megelőztünk egy-egy bűnöst, s így egy másik mellett találtuk magunkat.

A két Vig Barát

Egy, aki hallotta toszkán beszédem, mögöttünk kiabált: „Lassítsatok, ti, akik így szaladtok a homályban!	76
Tőlem megkaphatod, amit kívánsz!” Ekkor vezérem így szólt: „Várd meg itt, aztán haladj az ő lépte szerint.”	79
Megálltam, s láttam kettőt: arcukon az igyekezet, hogy siessenek, a nagy teher s a szűk út ellenére.	82
Mikor beértek, nagyon ferde szemmel mérégettek, sokáig, szótlanul, majd egymás között kezdtek el beszélni:	85
„Ez élőnek tűnik, mozog a torka! Ha meg halottak, miféle kivétel, hogy nincsen rajtuk a súlyos palást?...	88
Ó, toszkán — mondták aztán —, ki lejtöttél a képmutatók csüggedt csapatához, ne átalld elmondani, hogy ki vagy!”	91
S feleltem: „Én a szép Arno folyónál, a nagy városban élek, ott születtem; s a testem még az, amit hordtam eddig.	94
De kik vagytok ti, hogy orcátokon ily bő cseppekben csöpög le a kín? És mi a büntetés, mely így ragyog?”	97
„Az aranyárga köpeny — szólt az egyik — ólomból van, s olyan nehéz nekünk, hogy mint a mérleg, nyikorgunk alatta.	100
Két »Vig Barát« voltunk mi, Bolognából, én Catalano, ez meg Loderingo; a városod együtt hívott be minket	103
(pedig egy embert szoktak hívni erre), hogy békét teremtsünk. S hogy mit csináltunk...? Ma is látszik a Gardingo-negyedben.”	106
A földhöz szögezettek	
„Jaj, barátok — kezdtem —, bűneitek...” de ekkor láttam valakit: keresztként három karóval földhöz volt szögezve.	109
Mikor meglátott, vonaglani kezdett s a szakálla között sóhajtozott. Ezt látva szólt Catalano barát:	112
„Akit ott látsz, keresztként kifeszítve, ő mondta azt a Farizeusoknak, hogy »Egy szenvedjen inkább, mint a nép!«.	115
Az úton fekszik, mint látod, keresztben, meztelenül, hogy érezze a súlyát mindenkinek, aki átmenve rálép.	118
Az apósa is így sínylődik itt, és minden tagja annak a tanácsnak, mely a zsidókra szörnyű bajt hozott.”	121

88. A torok mozgása a lélegzést mutatja.
92. Képmutatáson (lat. *hypocrisia*) a hamis viselkedést kell érteni, az önző vagy cinikus politizálást, részrehajló bíraskodást.
95. Nagy város: Firenze.
96. Értsd: még nem haltam meg.
99. Ragyog: a súlyos köpenyek arany csillogása.
103. Vig Barátok: szerzetesrend, hivatalosan „Szűz Mária Lovagjai”, melyet Bolognában alapítottak 1261-ben. Tagjai nem papok voltak, ezért a „barát” (néha „testvér”) megjelölés. Feladatuk volt a békítés, jótékonykodás, szegények védelmezése. Nem kellett kolostorban lakniuk. A rend működési szabályzata olyan laza volt, hogy a nép „Vig Barátoknak” (*frati godenti*) nevezte őket.
104. Két bolognai politikus. Catalano (1210 k.–1285) guelf, azaz pápa-párti; Loderingo (1210 k.–1293) ghibellin, azaz császár-párti, mindketten a „Vig Barátok” oszlopos tagjai.
105. Szokás volt a pártharcoktól megosztott városokba kívülről hívni semleges városvezetőt. Firenze 1266-ban kettejüket együtt bízta meg a polgármesteri teendővel. Alig egy évig voltak hatalmon, de álságosan és részrehajlóan a guelfeknek kedveztek.
108. Catalano és Loderingo hagyták a ghibellin-ellenes gyűlöletet feltámadni, minek következtében a Gardingo-negyedben lerombolták az Uberti család (a vezető ghibellinek, köztük Farinata, lásd *Pok.*, X,84) házát. — Ma is: 1300-ban, történetünk idején.
111. Az illető szétárt karokkal fekszik, mint egy vízszintes feszület: egy-egy karó a kezeit, a harmadik a két összetett lábát szögezi a földhöz.
115–117. Kajafás (Kaifás) zsidó főpap (élt Kr. u. I. sz. Jeruzsálemben), a farizeusok (= fundamentalisták, konzervatívok) vezetője, aki azt javasolta: inkább Jézust végezzék ki — még ha ártatlan is —, mint hogy az általa indított mozgalom lázadásba torkolljon, ami római megtorlást és így a zsidó nép pusztulását vonná maga után (lásd Ján. 11,50). Ezért használjuk a *farizeus* szót ma „álszent, képmutató” értelemben.
121. Kajafás apósa: Annás zsidó pap.
122. Tanács: az ókori zsidó főtanács (a Szanhedrín), mely Jézus ügyét tárgyalta s végül a kivégzése mellett döntött. Ezzel — a középkori keresztény felfogás szerint — a zsidókra végzetes bajt hozott, mert így a zsidó nép Isten fiának gyilkosa lett; továbbá Isten büntetéseként Titus római császár Kr. u. 70-ben lerombolta Jeruzsálemet és a zsidók szent Templomát.

Láttam: Vergilius meglepve nézi hogy kereszt-formán a földre szögezték, ily csúfosan, örök száműzetésben.	124
Hogy lehet innen kijutni?	
Aztán így érdeklődött a barátnál: „Kérlek, mondjátok meg, ha nem tilos, hogy jobbkéz felé van-e valahol egy út, amin ki tudnánk menni ketten; ne kelljen hívni egy fekete angyalt, hogy lejöjjön s a gödörből kihúzzon.”	127
„Közelebb, mint remélnéd — válaszolta — fut egy hídsor, mely a nagy körtől indul és áthidalja a zord völgyeket, csak ezt az egyet nem, itt beszakadt; de föl tudtok mászni a romjain, mert a kövek magasra tornyosulnak.”	130
Kalauzom csak állt, fejét lehajtva. Majd így szólt: „Mellébeszélt az, aki a népet szigonyozza odaát.”	133
„Tanultam — szólt a barát — Bolognában az ördög gazságáról; arról is, hogy hazug. Sőt: a hamisságnak atyja!”	136
Kalauzom elindult, jól kilépve, az arcán meglátszott a bosszúság. Otthagytam én is a tehervivőket, és mentem, drága lábnyomát követve.	139
	142
	145
	148

(Nádasdy Ádám fordítása és jegyzetei)

124. Meglepve: mert amikor ő lent járt a Pokolban (ami Krisztus halála előtt történt, lásd *Pok.*, IX,22–26), ilyen büntetés még nem létezett.
126. Örök száműzetés: a Pokol.
131. Fekete angyal: ördög.
134. Nagy kör: a legkülső (1.) szennyrovat, melynek legnagyobb a kerülete. A hídsorok onnan indulnak és sugarasan a közép (a kút) felé futnak.
135. Zord völgyek: a tíz szennyrovat.
139. Kalauz: Vergilius
140–141. Odaát: az 5. szennyrovatban. — Búzfarak kétszer is azt hazudta (*Pok.*, XXI,111;126), hogy van ép híd a 6. szennyrovat fölött; mint most megtudjuk, e rovat fölött minden híd beomlott.
142–143. A barát szavai ironikusak: úgy beszél, mintha Bologna (méltán híres) teológiai egyetemére kellene járni ahhoz, hogy értesüljünk az ördög gazságáról. Ezzel gúnyolja Vergilius naiv jóhiszeműségét.
147. Tehervivők: az ólomköpenyesek.